

ТЮЛЬПА Т. М.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ

Багатогранні процеси в освіті, викликані до життя великою кількістю нерозв'язаних соціально-педагогічних проблем, не можуть отримати свого повноцінного розвитку без безперервного зв'язку з багатим національним педагогічним досвідом.

Історичні умови становлення українського суспільства, внутрішні протиріччя системи освіти, ступінь їх вирішення впливали на соціалізаційні проблеми, вносили в ці процеси корективи, викликані дією суб'єктивних і об'єктивних факторів, обумовлюючи особливості тих чи інших історичних етапів. Кожному з них відповідають особливі завдання, які вирішує педагогіка в цілому, й соціальна її складова, насамперед, різні підходи до вирішення соціокультурних проблем, конкретні умови для їхнього здійснення. Усе це, по-перше, розкриває особливості конкретних етапів в історичній педагогіці взагалі, і, по-друге, визначає загальні тенденції соціалізації особистості у процесі засвоєння естетичного досвіду в Україні зокрема.

Передача накопиченого досвіду властива людському суспільству. Досвід є одним з головних чинників подальшого розвитку суспільства, він розглядається як сукупність загальнолюдського та власного досвіду, який накопичується впродовж життя людини в активній діяльності. Минулий час історії не втрачається, не зникає без сліду, а зберігається в досвіді. Тому процес становлення особистості є сходженням до джерел історії, процес постійного самовдосконалення. Саме досвід надає культурно-історичному процесу характеру неподільності. Тобто досвід є не лише підґрунтям для розвитку окремої людини, але й тим, що об'єднує майбутнє та минуле. Досвід несе в собі знання й уміння попередніх поколінь, які збагачують сучасний досвід, а наші надбання стануть основою для формування досвіду майбутніх поколінь [1]. При цьому відбувається накопичення й передача досвіду з покоління в покоління, що становить істотну характеристику суспільного розвитку]. Процес передачі накопиченого досвіду здійснюється з природно-історичною необхідністю, він внутрішньо властивий людському суспільству і є об'єктивним процесом продовження життя суспільства.

Аналізуючи категорію досвіду, ми виокремлюємо такі його функції, як світоглядно-ідеологічну (виховно-моральну) та соціально-регулятивну (комунікативна, соціально-адаптивна), які важливі для формування якостей суб'єкта та його соціальних взаємодій.

Закономірності соціалізації особистості у процесі засвоєння естетичного

досвіду неможливо вірно зрозуміти поза розглядом історико-культурних витоків зазначеної проблеми. У зв'язку з цим особливий інтерес викликають етапи підйомів у світовій і вітчизняній теорії й практиці соціалізаційних процесів. Врахування й творче використання історичного досвіду дозволяє знайти, обґрунтувати ефективні шляхи до логічних, історично доведених, цілеспрямованих змін у галузі опанування естетичним досвідом, відібрати більш значущі напрямки, визначитися в характері і якості можливих нововведень, виявити ступінь їх ефективності та цінності.

У процесі розвитку суспільства удосконалювалися всі сторони життя людини, у тому числі й естетичне ставлення до дійсності. Аналізуючи ідеї, підходи, теорії, концепції формування естетичного досвіду, які існували в різні історичні епохи, ми маємо можливість прослідкувати динаміку розвитку прогресивних ідей у даному виховному напрямку.

Історія створення та засвоєння естетичних цінностей в Україні заглиблюється у далеке минуле і є часткою загальнослав'янської культури. Найбільш давніми її проявами є винятково багаті жанри пісенної усної народної творчості, символічні зображення язичницьких богів-ідолів, людей, тварин, побутові малюнки, орнаменти, приказки, сюжети старовинних байок і казок, ритуали побутової обрядовості, у яких зберігся віковий досвід естетичного засвоєння світу.

Численні легенди, повір'я були спрямовані на засвоєння загальнолюдських цінностей, формували світогляд, зміцнювали моральні сили [2, с. 179]. Дослідники Ю. Дмитрієв, Г. Панфілов, Д. Федоренко, К. Шохин підкреслюють важливе місце фольклору в процесі соціалізації особистості, тому що в ньому знаходили відображення уявлення, устремління, ідеали народу [2, с. 23].

Старовинні документи свідчать про те, що перший естетичний досвід людина отримувала завдяки церковному мистецтву та народній творчості і являло собою складне поєднання духовного й природного впливів [3]. Національні основи естетичного виховання як цілеспрямованого процесу засвоєння естетичного досвіду закладалися в умовах розвитку народної педагогіки, яка збирала кращі риси народного буття. Внутрішніми умовами вдосконалення даного процесу стало багате духовне життя, тонкість психіки, високі моральні ідеали українського народу, якими позначені педагогічні досягнення минулого.

Поширення в Київській Русі грамотності й писемності сприяло проникненню найбільш прогресивних думок, що обґрунтовують історико-культурні основи соціалізаційних процесів, які були зібрані в нравоповчальних творах того часу. Перспективною в поглядах на засвоєння соціокультурного досвіду підростаючим поколінням була ідея про єдність етичного й естетичного. Ці думки знайшли нове звучання в поглядах педагогів майбутніх поколінь.

Традиції духовної культури, успадковані від періоду розквіту Київської Русі, були найважливішим фактором розвитку культурно-освітнього руху наступних поколінь. Народна культура і естетичне світосприйняття знайшли відображення у творах народної творчості і мали великий соціалізуючий потенціал, на якому

наголошували українські діячі.

Педагогічна мудрість народу, гуманні ідеї епохи Відродження, практичний досвід естетичного виховання, накопичений в Україні, у своїй сукупності послужили фундаментом, на якому розвивалися оригінальні погляди педагогів братських шкіл, стали основою для удосконалення процесу естетичного засвоєння світу.

Кращі надбання братських шкіл були збагачені завдяки діяльності Києво-Могилянської академії, яка органічно поєднала освітню діяльність з естетичним удосконаленням особистості і являла собою яскраву модель зв'язку педагогіки та естетики. У практиці освіти і виховання Києво-Могилянської академії було природно відбито специфіку української національної культури, що, з одного боку, нерозривно пов'язана з власним корінням, давньослов'янським світо-сприйняттям, а з іншого - безпосередньо співвіднесена з загальноєвропейським культуротворчим процесом, орієнтована на теоретичні наукові пошуки [4, с. 5].

Саме тут було розроблено провідні шляхи засвоєння естетичного досвіду:

- орієнтування на загальне естетичне самовдосконалення;
- формування національної самосвідомості засобами народного мистецтва;
- педагогічно-просвітницька спрямованість естетичного виховання;
- глибокий рівень засвоєння теоретичних знань і практичних умінь та навичок, власна естетична творчість.

Продовжуючи традиції братських шкіл, педагоги Києво-Могилянської академії ставили за мету формування свідомого ставлення до естетичних цінностей.

Розгляд навчально-виховного процесу в навчальних закладах кінця ХУІІІ - початку ХІХ століття дозволяє охарактеризувати його як етап, де найбільш цілеспрямовано здійснювалось засвоєння соціокультурного досвіду. Документальні, мемуарні, мистецтвознавчі джерела свідчать про широко-аспектні залучення підростаючого покоління до різноманітних видів естетичної діяльності, а відсутність наукового підходу передбачала в якості передумови велику естетичну забарвленість усіх форм осмислення буття.

Важливим фактором становлення духовного життя в Україні у ХІХ столітті був розвиток освіти. Відкриття Харківського (1805 р.), Київського (1834 р.) університетів, плідна діяльність Ніжинського, Одеського ліцеїв, які відігравали важливу роль у розвитку культуроосвітніх процесів, сприяли виведенню вирішення проблем засвоєння естетичного досвіду на науково-теоретичний рівень.

У центрі уваги науковців того часу були питання походження та сутності мистецтва, формування естетичного смаку й ідеалу, виховної та пізнавальної значущості естетичної творчості та інші [2, с. 112].

О. Архангельський і І. Богданович ставили питання про важливу суспільну роль мистецтва, його пізнавальне й виховне значення. Прогресивні естетичні ідеї пропагував А. Токарев. Він наголошував на великому виховному значенні мистецтва, головне завдання якого полягає в моральному утвердженні людини. Представники Харківської школи В. Джунківський, О. Сомов вважали, що мистецтво - це важливий засіб глибокого пізнання людської природи. Вони були

переконані, що призначення мистецтва - у пізнанні, відображенні життя, і закликали за допомогою його вивчати багатогранні явища навколишнього світу. М. Шашкевич наголошував на просвітницькому характері мистецтва, яке розповідає про духовний досвід народу, його місце у світовому культурному просторі, визначає національні особливості розвитку, є часткою системи естетичних цінностей суспільства.

Підсумовуючи думки про значущість мистецтва в культурному становленні особистості, вчені-педагоги у своїх дослідженнях відзначали соціальну, пізнавально-просвітницьку, морально-перетворюючу, естетико-піднесену функцію мистецтва, його вплив на формування розуму, почуттів, волі. Так, естетичні принципи Т. Г. Шевченка, його творча та просвітницька діяльність мали великий вплив на формування естетичних уявлень, засвоєння естетичного досвіду в Україні. Митець вважав, що " прекрасне як чинник, що очищає душу людини від скверни низького існування, робить її доброю та людяною". Пізнання прекрасного в результаті естетичного виховання, за переконаннями митця, може стати могутнім засобом розвитку самосвідомості людини [5, с. 89].

Отже, тенденції становлення соціалізаційних процесів під час засвоєння естетичного досвіду молоді на різних історичних етапах розвивалися у відповідності як до характеру суспільного розвитку, так і до особливостей становлення національної культури й мистецтва, забезпечувалися різними типами естетичного ставлення людини до світу, що відповідало її уявленню про красу, гармонію, тобто засвоєнню системи естетичних цінностей.

Таким чином, аналіз історико-педагогічного матеріалу дозволяє зробити наступні висновки. Сутність естетичного досвіду визначається як соціально-історичне явище, результат культуротворчої діяльності, а також як сукупність знань і умінь, набутих людиною на основі й у процесі естетичного ставлення до дійсності та мистецтва. Естетичне виховання, як процес цілеспрямованого засвоєння досвіду людства, не регламентувалось, не зводилось до здобуття підростаючим поколінням певної суми знань і умінь, а пронизувало всю життєдіяльність, широко культивувалось у різних формах, створювало той ґрунт, на якому зростала духовно багата особистість. Мистецтво було не предметом для вивчення, а "предметом життя" (М. Пирогов), засобом творення людини.

Соціальний аспект цього явища зумовлений тим, що, спираючись на естетичні знання та способи освоєння дійсності за законами краси, соціально-історична практика поступово збагачується, гармонізує ставлення людини до навколишнього середовища. Завдяки цьому естетичний досвід набуває соціально-історичного змісту, тісно пов'язується із системою моральних, правових, політичних та економічних відносин у суспільстві.

1. Пронякин В. И. Опыт как причинно-временной фактор культурогенеза: Автореф. дис. ... канд. филос. наук: 19.00.07. - К., 1990. - 18 с.

2. Иваньо И. В. Очерк развития эстетической мысли Украины / И. В. Иваньо. - М. : Искусство, 1981. - 423 с.

3. Бабішин С.Д. Освіта в Київській Русі / С.Д. Бабішин // Початкова школа. - 1971. - № 12. - С. 76-81.

4. Онищенко О. Естетичне виховання: історичні традиції та сучасність / О. Онищенко // Мистецтво та освіта. - 1998. - № 3. - С. 2-6.

5. Шевченко Т. Г. Твори в 6-ти томах. - К., 1964., т. 5.